

Notícia sobre un grup de plats mataronins del segle XIX conservats al Museu de Mataró i al Museu de Mallorca

JOAN FRANCESC CLARIANA ROIG

GRUP D'HISTÒRIA DEL CASAL DE MATARÓ

CENTRE D'ESTUDIS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE MATARÓ

Serveixin aquestes notes per donar a conèixer un grup de plats de fabricació mataronina conservats en el Museu de Mataró, així com diversos exemplars conservats al Museu de Mallorca.

Els antecedents d'aquesta tradició terrissaire mataronina s'entronca des força abans. Del segle XVIII, tenim notícies de l'existència del forn de cal Sord de Mataró, que estava al carrer d'Argentona, a l'actual núm. 64, es diu que fabricarien plats policroms, però l'exemple del plat publicat per Batllori – Llubí (1974: 165.A) sembla que no correspondria a Mataró tal com ens aclareixen en el blog de l'associació Amics de la Terrissa¹. Segons Lloansi, a partir de les dades publicades per Marià Burgués, aquest terrissaire es deia Llobet i vingué d'Amèrica, també era «conegut amb el nom de Tereseta, perquè la seva dona se'n deia, era el terrisser que la fabricava, mentre que la seva muller era qui la decorava a base d'ocells, peixos, flors, estrelles, vaixells, raïms, etc.» (Lloansi 1977: 76). La nissaga d'aquest terrissaire estaria activa durant el segle XIX.

Així, com podem veure, a Mataró, durant el segle XIX hi havia una certa indústria dedicada a la fabricació de terrissa que comptava amb un nodrit grup de terrissaires locals².

L'existència d'una ampla documentació fa que sigui possible conèixer força bé l'activitat terrissaire i quins eren els seus protagonistes. En el *Subsidio de Comercio de 1840*, conservat a l'Arxiu Municipal de Mataró, podem veure com estaven distribuïts dins la ciutat, en l'esmentat llistat tenim els noms, el lloc on tributaven i els impostos que pagaven pel concepte de subsidi de comerç. Allà podem veure com gairebé tots figuraven dins l'apartat primer, epígraf segon de l'impost, excepte Jayme Llobet que sols constava en l'apartat primer. Són un total de dotze contribuents, la relació dels quals es la següent:

«Calle de S. José dentro» (dins muralles): Joaquin Capell.

«Calle de S. José fuera»: José Seda y Rovira; Felix Llobet, José Bigay y Maltas al qual li segueix l'anotació «murió», José Seda y Borrell, Salvador Lloberas al qual segueix l'anotació «ausente».

«Argentona fuera»: Francisco Puyol, Jayme Llobet, Jayme Llobet y Sabatés.

«Calle de S. Lorenzo» (muralla de Sant Llorenç): Jayme Lloberas.

«Calle de la Habana» (a la zona de l'actual Camí Ral, tram final direcció Llanerxes):

¹ Nota sobre Natacha Seseña al blog <http://amicsdelaterrissa.blogspot.com/2016/>

² Aprofito per fer constar el meu agraïment al Sr. Rafael Coll Valdés (q.e.p.d.) que em va facilitar la documentació que tenia sobre els

plats conservats al Museu de Mallorca, així com altres dades.

Francisco Patrici. Possiblement sigui el forn de cal Sar³.

«Calle de la Merced» (actualment Camí Ral, des del carrer Montserrat i en direcció Barcelona): Segismundo Sibina.

Segons ens diu Marià Ribas (1940), gairebé tots ells, a més de fabricar atuells de terrissa també feien figures de pessebre. Tradició que venia des de Damià Campeny que també n'havia fet i el coneixement que tingueren de les figures d'Amadeu que s'exhibien en el pessebre de la Casa Sanromà al carrer de Bonaire. Els que més destacaren foren els Seda, els Llobet i Sibina. A aquest grup cal afegir-hi el nom de Jeroni Boada.

Un altre comentari que es necessari fer, es que, a Mataró, al segle XIX, calia distingir entre els que feien de terrissaires, o gerrers, pròpiament dits i els fabricants de totxanes. Tot i que els terrissaires sovint intervenien amb peces per a la construcció, com es pot veure en les peces de gerrer que s'empraven per als desaigües i altres objectes. Sabem que aquests segons (els fabricants de totxanes), durant el primer quart del segle XIX, varen actuar de forma coordinada per alterar els preus de les totxanes, així, es varen posar tots d'acord per establir-ne el preu. L'historiador Francesc Costa ens explica com va anar la cosa:

L'any 1826 hi havia cinc fabriques de totxanes que varen protagonitzar una qüestió interessant relacionada amb practiques monopolistes. El mes d'abril s'havien mancomanat per fixar preu únic als seus productes i obligar als compradors a dirigir-se al forn de torn, on s'havia de pagar 'el precio de los ladrillos a su antojo'. L'Ajuntament hi intervé afirmant que el monopoli es

contrari al bon govern de la ciutat i que aplicarà sancions si no es permet la venda lliure. El mes següent la qüestió continuava plantejada de la mateixa manera i s'accentuava la mala qualitat dels productes, en no esperar-se a vendre les rajoles els vint dies necessaris per refredar-se: 'La obra después de cocida la dejan en el mismo horno más tiempo de lo que es regular para resfriarse esperando el que está de turno para la venta acabe de verificarla y entonces es cuando la sacan del horno para empezar su venta'. El mes de juny hi va haver noves queixes i l'Ajuntament va multar els terrissaires responsables. Aquesta activitat va mantenir la seva implantació en ser fonamental per a edificar habitatges, en uns anys en que sovint es planejaven noves cases i carrers (Costa 1985: 98)

Tenim algunes dades per les quals podem saber qui eren els principals ceramistes, o sigui els que signaven els plats:

Joaquim Llovet ens diu que

Joan Atzet i Tobella, oriünd d'Igualada (1826), que es casà a Mataró amb Eulàlia Salamó l'any 1855. El 1882 era encara actiu a la ciutat, amb un obrador al carrer de Sant Joaquim, segons figura al padró de la contribució industrial de l'exercici de 1881 – 1882. Va morir a Mataró l'any 1884 (Llovet 2003: 12).

La seva vídua va continuar el negoci i posteriorment els seus fills. El seu fill, Jaume Atzet Salamó, terrissaire, tenia la botiga al carrer d'Argentona, núm. 104 i el seu obrador i forn al Camí de la Geganta, al costat del Parc⁴.

⁴ Segons dades del document de cessió i transferència, de data 21 de setembre de 1898, a favor de Juan Coll i Fabrès, on per tal de liquidar el deute de 3.000 pessetes, Jaume Atset, li entrega els béns mobles de la seva botiga i fàbrica de ceràmica (segons

³ Segons notes de Rafael Coll.

Els trobem amb les signatures:

ATZET⁵

ATZ⁶

Fca D'Æ / ATZET⁷

Fca. DE JUAN ATZET⁸

FCA. DE JUAN ATZET – MATARÓ⁹

Fca de la / Viuda de / J. Atzet¹⁰

VDA. DE JUAN ATZET¹¹

HIJOS DE J. ATZET¹²

Sobre el terrissaire Sivina o Sibina, seguint a Llovet, coneixem que:

Sagimon Sibina i Rabassa¹³, nascut a Palautordera (? – 1862), amb un forn al carrer de Montserrat, o al seu fill Pau Sibina i Cortada, de Mataró (1815 – 1875), que des del 1851 ja portava el forn del pare pel seu propi compte i risc; el seu fill i hereu Jacint, també era gerrer (Llovet 2003: 13).

No obstant en el *Subsidio de Comercio de 1940*, com hem vist, constava com a

documents facilitats pel Sr. Rafael Coll). L'esmentat document es de gran interès ja que en el mateix es fa inventari de les diferents tipologies de terrissa que fabricava aleshores el taller d'Atzet (fotos 22 a 25).

⁵ Residència dels Prínceps d'Espanya a Mallorca / Museo Saridakis

⁶ Consta amb corona reial al damunt. Dades de la web *Todo Colección*

⁷ En plat amb l'escut de Mataró, conservat al Museu de Cardedeu. Publicat per Llovet 2003: 12.

⁸ Conservat al Museu de Mallorca.

⁹ Segons dades del Museu de Mallorca.

¹⁰ De la web *Todo Colección*.

¹¹ Segons dades del Museu de Mallorca.

¹² Segons dades del Museu de Mallorca.

¹³ Va fer testament, davant el notari Jacint Boter, en data 14 de febrer de 1861, pàgines 50 a 55. Modificat el 16 de març de 1862, pàgina 203, davant el notari Recoder.

domiciliat al carrer de La Mercè. També sabem que feia figures de pessebre, i que havia estat deixeble del taller terrissaire dels Genovesos, als quals més tard els va adquirir el seu taller o fàbrica. El seu fill Pau també es dedicà a la producció de figures de pessebre (Ribas 1940: 9).

El trobem amb les signatures:

FA SIVINA¹⁴

FABRICA DE / SIVINA : MATARÓ¹⁵

FA DE / SIVINA / MATARÓ¹⁶

Una altra família de terrissaires eren els Llobet, que segons ens diu l'historiador Joaquim Llovet:

Fèlix Llovet¹⁷ i Seda (1792 – 1848), casat amb Rosa Casas i Dou, amb un obrador al carrer de Sant Joaquim, aleshores també conegut per carrer de l'Arpa. El seu pare Jaume Llobet i Cuyàs (1765? – 1817), casat amb Francesca Seda, havia estat igualment gerrer, al carrer de Sant Josep fora muralla. El padrí de Fèlix Llovet, fou precisament el seu oncle Fèlix Seda i Albareda (1762 – 1822), pertanyent a una altra coneguda família de gerrers de Mataró que ja venien del segle XVIII (Llovet 2003: 14).

El trobem amb la signatura:

FA D'Æ / FELIX LLOBET / MATARÓ /

¹⁴ Plat amb corona reial, conservat al Museu de Mataró.

¹⁵ De la web *Todo Colección*.

¹⁶ De la col·lecció Marfà, publicat per Llovet 2003.

¹⁷ Segons notes de Rafael Coll, el forn d'en Llobet es trobava al carrer de la Unió, era conegut com can Plats i Olles. Al final de la guerra (1938 – 1939) es traslladaren a Mallorca. També, al carrer d'Argentona, on ara hi ha la casa Coll i Regàs, hi havia un establiment terrissaire conegut com ca l'Americano.

CALLE DE Sa / JOAQUIN / N. 17¹⁸

També hi hauria La Cooperativa de Alfareros de Mataró que tindria la seva seu, segons notes de Rafael Coll, a l'any 1880, al carrer dels Rochs, actualment carrer Espenyas de Mataró. Molt possiblement les restes trobades el 2006 en el solar tocant amb la torre de la muralla i la cantonada del carrer de La Palma siguin d'aquesta terrisseria (fotos 20 i 21).

Signaven els plats amb les següents inscripcions:

LA / COO / PERA / TIVA¹⁹

LA / COOPERATIVA²⁰

Sociedad / Cooperativa / de / Mataró²¹

Sociedad Cooperativa / de / MATARÓ²²

Sociedad / Cooperativa / de / Mataró²³

SOCIEDAD COOPERATIBA / ALFAREROS / DE / MATARÓ²⁴

Sociedad Cooperativa / DE / ALFAREROS / DE / MATARÓ²⁵

A més dels terrissaires esmentats, també n'hem documentat un altre amb la signatura: «FA(brica) DE / FERNANDEZ» (figura 3.17), del qual tenim certs dubtes que correspongui realment a Mataró²⁶.

Els plats conservats al Museu de Mataró i

al de Mallorca, bona part estan decorats amb la trepa o plantilla. La trepa es una tècnica que consisteix en aplicar una plantilla, que rebia el mateix nom, on primer es retallava el negatiu del dibuix en paper vegetal, després s'untava amb oli de llinosa, per tal que fos més resistent. Així, aquesta s'aplicava damunt el plat i es donava una pinzellada, abans de la cocció, amb una engalba de color diferent al del fons del plat de forma que la decoració contrastava sobre el fons. Aquesta tècnica també era coneguda a la Bisbal (Bover 1993: 65). Usualment els plats de Mataró solen portar una decoració de plantilla gran al centre i altres més petites en els quatre costats. Altres plats podien ser decorats amb dibuixos o motius fets amb pinzell o inclús grafitats abans de la cocció.

A continuació detallem la relació dels plats conservats al Museu de Mataró:

1.- Plat de color marró amb vora gallonada, decorat amb plantilla, en color ocre, on consta la inscripció «FA SIVINA» (Fàbrica de Sivina) i al damunt una corona reial (foto 1 i figura 1.1).

2.- Fragment de fons de plat de color ocre clar, decorat amb plantilla, en color marró, on consta la inscripció «LA / COO / PERA / TIVA» i palmes a ambdós costats, de les quals sols conserva la del costat esquerra. Fou trobat superficialment fa uns quaranta anys al turó de Mata (foto 2 i figura 2.11).

3.- Plat de color ocre clar amb vora gallonada, decorat amb plantilla, en color marró, on s'hi copsa un centre amb flors (foto 3 i figura 4.31).

4.- Plat de color marró, amb relleu floral a la vora, decorat amb plantilla, en color ocre, on s'hi copsa un lloro (o potser una au del paradís) amb una fulla de palma al damunt i una flor en forma de ventall al

¹⁸ Publicat per Llovet 2003, de la col·lecció de Joan Cabot Estarells de Palma de Mallorca.

¹⁹ D'un fons de plat trobat al Turó de Mata, Museu de Mataró.

²⁰ De la web *Todo Colección*.

²¹ Museu de Mallorca.

²² Museu de Mallorca.

²³ Museu de Mallorca.

²⁴ De la web *Todo Colección*.

²⁵ De la web *Todo Colección*.

²⁶ Tal com s'afirma a la web *Todo Colección*.

dessota. Pel detall de les fulles, en forma de gota, sembla que es podria atribuir al terrissaire SIVINA (foto 4 i figura 1.1).

5.- Plat de color marró, decorat amb plantilla, en color ocre, on s'hi copsa un centre de flors envoltat de fulles de palma i margarides (foto 5).

6.- Plat de color ocre clar i vora ampla de color marró, decorat amb plantilla, en color marró, on s'hi copsa un centre amb flors. Es dubte sobre la seva pertinença a Mataró (foto 6).

7.- Plat de color marró amb vora gallonada, decorat amb pinzell, en color ocre, on s'hi copsa un motiu floral (foto 7).

8.- Plat de color marró amb vora gallonada, decorat amb pinzell, en color negre, on s'hi copsa un esquema de dues línies que recorda vagament una creu gamada (foto 8).

9.- Plat de color marró, decorat amb pinzell, en color negre, on s'hi copsa un esquema de tres línies que convergeixen en un punt (foto 9).

10.- Plat de color ocre clar amb vora gallonada, decorat amb plantilla, en color marró, on s'hi copsa l'escut de la ciutat de Mataró enmig de dues palmes (foto 10 i figura 3.18).

11.- Materials trobats a Mataró en el solar del carrer Sant Cugat cantonada Torre del Cogoll. Consisteixen en un fragment de plat de vora gallonada amb vernís color marró, més tres petits estris per subjectar elements ceràmics dins un forn, un broc de càntir vidriat verd i una nansa de càntir de color gris plom. Elements que poden donar a entendre la proximitat d'una terrisseria en aquell indret (foto 11).

Els plats conservats al Museu de Mallorca:

12.- Plat de color marró, decorat amb plantilla, en color ocre, on consta la inscripció «Sociedad / Cooperativa / de / Mataró» (foto 12 i figura 2.14).

13.- Plat de color marró, decorat amb plantilla, en color ocre, on consta la inscripció «Sociedad Cooperativa / de / MATARÓ» i amb un triangle central, possiblement una al·lusió a la maçoneria (foto 13 i figura 2.12).

14.- Plat de color marró, decorat amb plantilla, en color ocre, on consta la inscripció «Sociedad / Cooperativa / de / Mataró» emmarcada per palmes (foto 14 i figura 2.14).

15.- Plat de color ocre clar amb relleu floral a la vora, decorat amb plantilla, en color marró, on consta la inscripció «FCA DE JUAN / ATZET» i al seu damunt un gos, o un xai, vers l'esquerra (foto 15 i figura 1.4).

16.- Plat de color marró, decorat amb plantilla, en color ocre, on s'hi copsa l'escut de la ciutat de Mataró enmig de dues palmes (foto 16 i figura 3.19).

17.- Plat de color marró, decorat amb plantilla, en color ocre, on s'hi copsa un emblema de forma ovoidal enmig de dues palmes (foto 17 i figura 3.16).

Altres

18.- Plat de color ocre clar amb pinzellades color sèpia i verd, amb vora gallonada, decorat amb un dibuix grafitat *ante coctem*, on s'hi copsa el dibuix d'una dona, no sabem si pot representar una caricatura de la reina Isabel II. Es conserva a la Fundació La Fontana de Rubí²⁷ (foto 18).

19.- Plat de color ocre clar, amb vora

²⁷ Foto del blog

<http://amicsdelaterrissa.blogspot.com/2016/>

gallonada, decorat amb un dibuix grafitat *ante coctem*, on s'hi copsa el dibuix esquemàtic d'un edifici religiós. Possiblement representi el convent de Les Tereses de Mataró. D'una col·lecció particular (foto 19).

Els motius decoratius

Amb el que hem pogut veure es pot concloure que hi havia un ample repertori d'elements decoratius, a més de les característiques plantilles amb la signatura del terrissaire, n'hi havia d'altres que servien per recordar la ciutat de Mataró mitjançant el seu escut, i altres per commemorar la monarquia, com era el cas dels plats on veiem la corona reial i al dessorra la inscripció «V.YII» (figura 3.20 i figura 3.21)²⁸. La immensa majoria d'elements centrals solien ser motius vegetals estilitzats, consistents en un ram dins un centre o cràtera²⁹. Menys freqüents són els que apareixen motius zoomorfs, com la lluita del gos i el gat que està amagat dalt d'un arc (figura 4.27), o els dos gossos amb la inscripció «DOS AMIGOS D / TIEMPO» que sembla que ballin (figura 4.28), un colom (figura 4.24), dues aus de corral (figura 4.25 i 4.26). Finalment, la caricatura d'una dona que sembla moure els peus (figura 4.24). Altres motius són pintats en el plat com en el cas d'un plat conservat en el Museu de Mataró (foto 7) i un altre del Museu de Mallorca (foto 14). Per acabar hi haurien els plats grafitats o dibuixats quan l'argila encara era tendra, veiem un exemple (foto 18) on possiblement caricaturitzen a la reina Isabel II(?) i un altre on sembla

identificar-hi un dibuix esquemàtic que potser representava el convent de les Tereses (foto 19).

Altres elements decoratius serien també els motius vegetals estilitzats que es troben repetits quatre vegades a cada plat i situats tocant a la vora, els exemples que hi ha són molt nombrosos i de ben segur donarà per fer una segona part tractant aquest tema.

Bibliografia

- BATLLORI, A. - LLUBIÀ, LI. M. (1974). *Ceràmica catalana decorada*. Barcelona.
- BOVER, A. (1993). «La ceràmica.» *Quaderns de la Revista de Girona*, 42. Girona.
- BURGUES M. (1925). *Estudis de terrissa catalana*. Sabadell.
- COSTA, F. (1985). *Mataró Liberal 1820 – 1856. La ciutat dels burgesos i proletaris*. Mataró.
- LLOANSI, J.M. (1977). «La ceràmica catalana de can Xammar (Mataró)». *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i el Maresme*, 3. Mataró, p. 74 – 76.
- LLOVET, J. (2003). «Un nou plat del segle XIX amb l'escut de Mataró». *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 75. Mataró, p. 12 – 14.
- RIBAS, M. (1940). «Los pesebres matoroneses». *Mataró*, 24 de desembre. p. 7 – 9.

²⁸ Abreviatura de: VIVA ISABEL IIª. Les imatges són documentades de la web *Todo Colección*.

²⁹ De la figura 4, tots els elements han estat documentats a la web de *Todo Colección*, excepte els núms. 23 i 31 que són del Museu de Mataró.

Figura 1

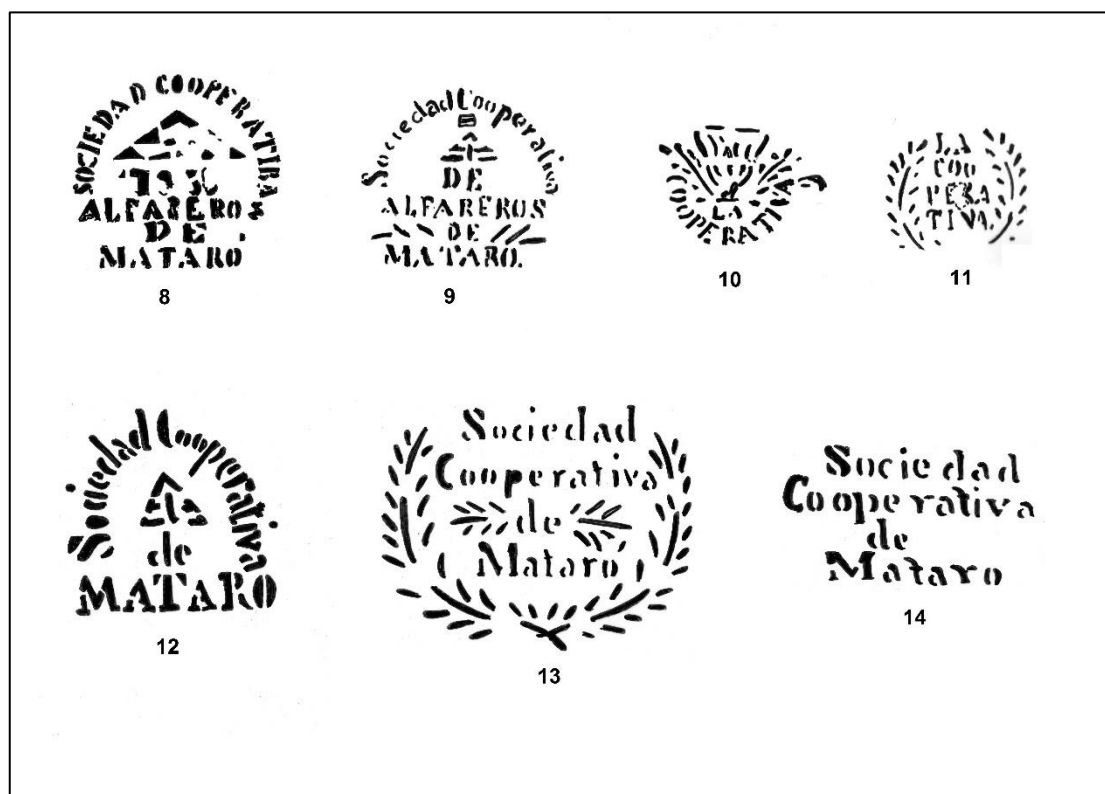

Figura 2

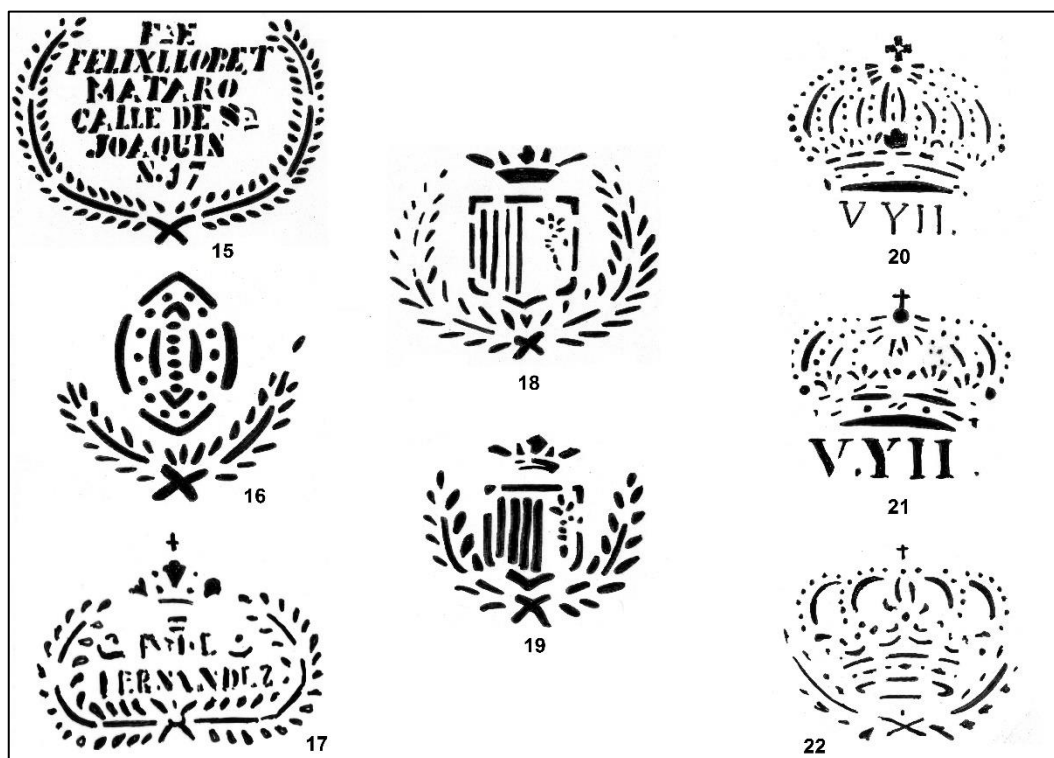

Figura 3

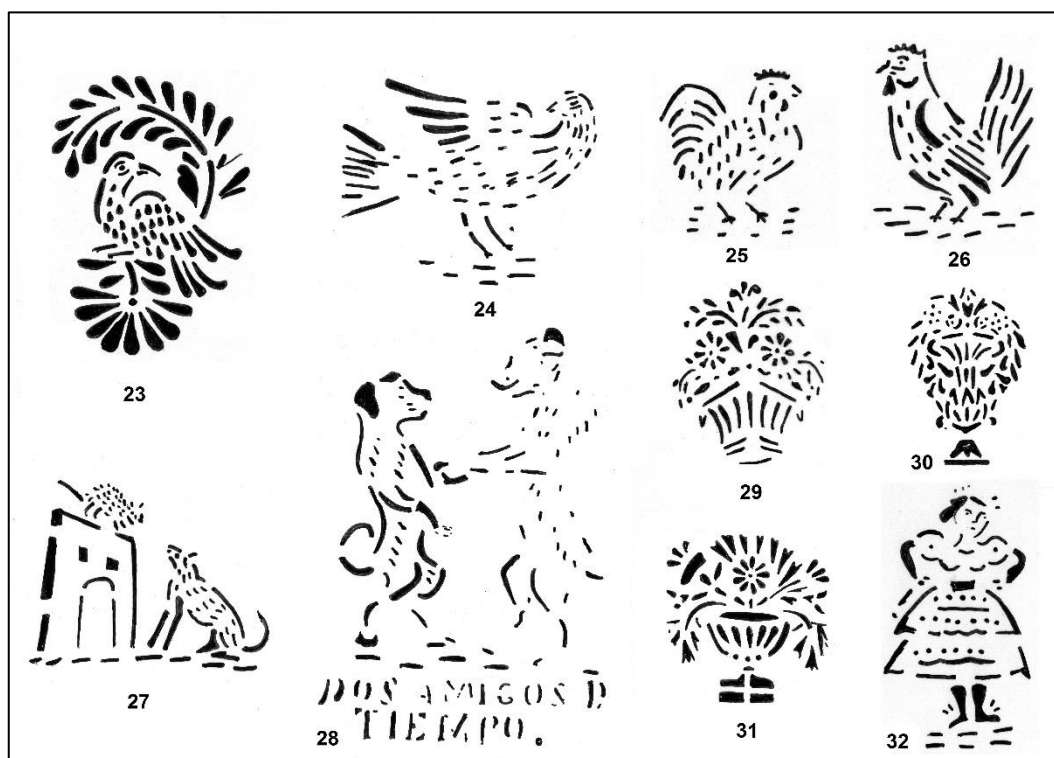

Figura 4

Foto 1

Foto 2

Foto 3

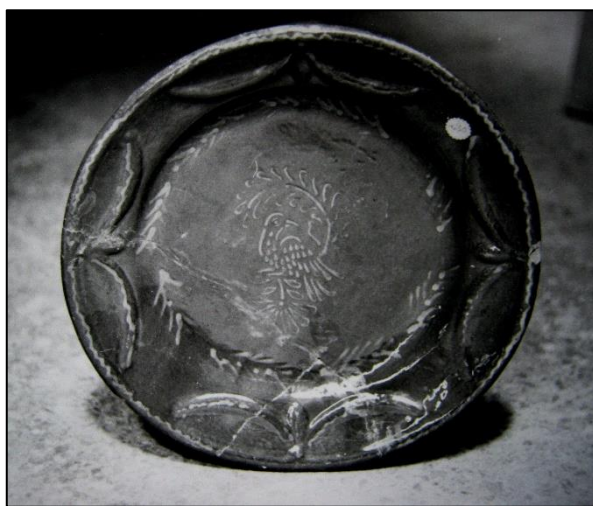

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

Foto 8

Foto 9

Foto 10

Foto 11

Foto 12

Foto 13

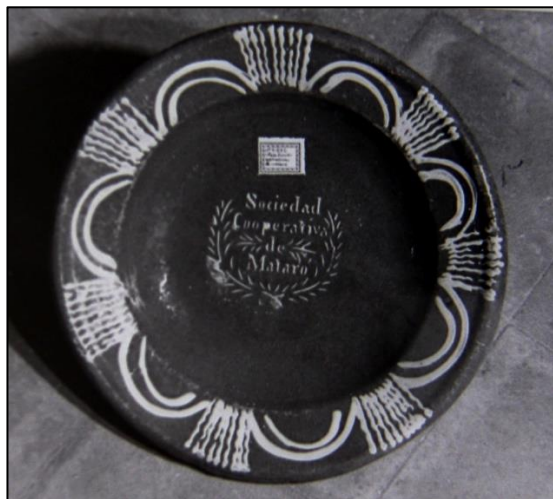

Foto 14

Foto 15

Foto 16

Foto 17

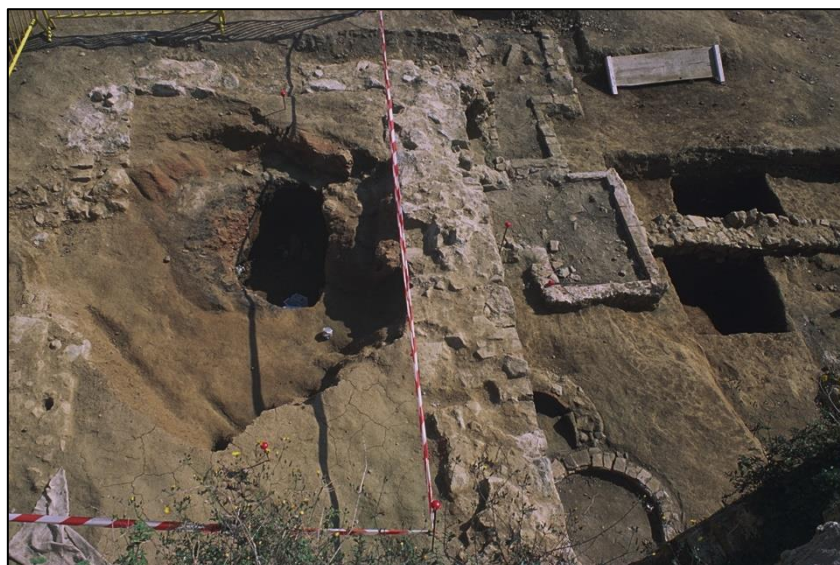
Foto 18 (Fund. La Fontana, Rupit)

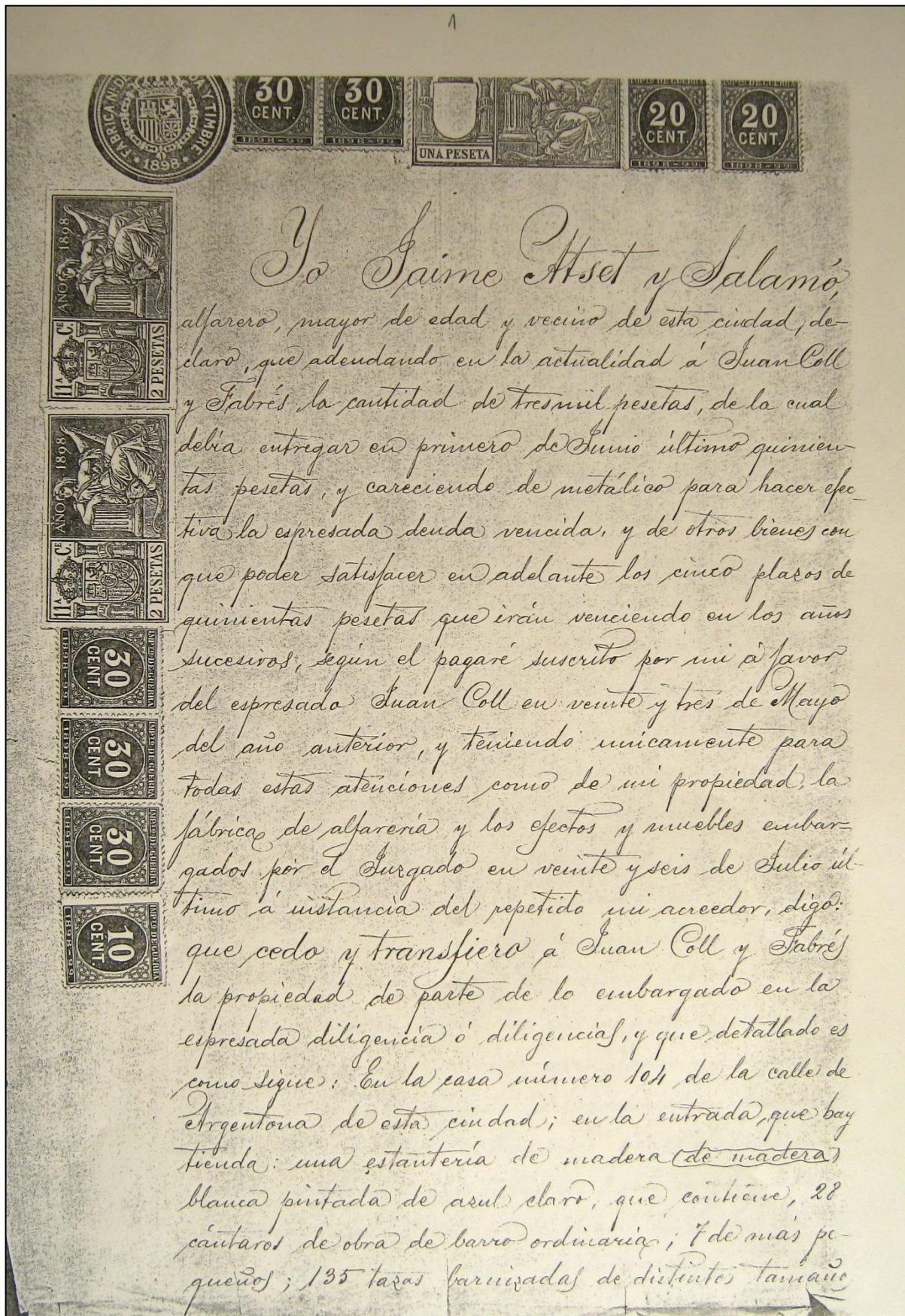

Foto 19

Foto 20 i 21. Forn de Les Espenyes (2006)

Fotos 22 a 25

2

38 orinales barnizados de diferentes tamaños; 17 saleros; 2 pisa-manteles o estalvis; 5 orinales de mango; 2 barreños grandes para colada; 247 tiestos pequeños sin barnizar; 25 barreños pequeños; 11 ollas grandes, y 20 de tamaños mas pequeños; 6 palanganas, 5 escurrideras; una escalera de mano en buen estado; cuatro cisternos barnizados; un molde de barro figurando la Cena; dichos objetos, excepto la estantería y la escalera, son de barro, obra de alfarería. En la fábrica de alfarería, situada cerca del camino llamado de la Giganta e inmediato al Parque - Velódromo: dicho edificio-fábrica que consta de un cobertizo de obra económica; de longitud 58 mts. y de anchura o profundidad 5 mts. 2 palmos, con terreno al frente hasta formar 25 mts. 50 cents. con la anchura de lo edificado; el terreno es propiedad de D. Antonio Regás, y está arrendado al Jaime Altet por diez años desde veinte y cuatro de Junio del año ppdo., según contrata de fecha 1.º de Enero del corriente año, no siendo por ello cedido el terreno y sí únicamente lo edificado. Además cedo y transfiero los efectos y aparatos de alfarería existentes en la propia finca o fábrica, a saber: un horno para la mencionada industria situado al oeste del edificio, en buen estado de conservación y dispuesto para el funcionamiento; 5 tornos; 270 tablas de 2 mts. largo y 2 palmos ancho para colocar la obra; todos los estantes enclavados a todo lo largo de la pared norte y ocho estantes más en la pared Sur y oeste; 14 docenas

de pieces llamadas rodells para hacer barroños;
 370 docenas platos de distintos tamaños, sin barnizar ni cocer, en crudo; 36 tiestos grandes en el mismo estado; 60 idem medianos en igual estado; 4 docenas idem, pequeños idem; 14 cántaros pequeños; 10 docenas de ridos de barro para palomos; 3 docenas tiestos barnizados sin cocer, grandes; 2 docenas idem idem medianos; 10 docenas saleros y cuchareros de barro en crudo; 8 docenas orinales, barro crudo, de distintos tamaños; 8 docenas morteros ó aluñeces; 6 quintales tierra galva; 33 hornillos también en crudo; una partida de barro; 600 tarros ó cajas de barro para colocar los platos dentro del horno; 4 bancos para amasar barro; 3 gradierias, y 2 xadros tela. Cedo y transfiero asimismo la propiedad al propio Coll de todo lo que se encuentre en la fábrica de alfarería, aunque no se continuase ó describiese en las diligencias de embargo.

Declaro también que esta cesión se hace en pago del total adeudado por el importe del pagaré, dando por vencidas las plazos vencidos en los años sucesivos, y que el cesionario podrá tomar posesión de todo ello desde esta fecha.

Juan Coll y Fabrè acepta la presente cesión y se dá por pagado y satisfecho de la deuda referida y de todo lo demás que pudiera acreditar por cualquier concepto, de su deudor Effect; comprometiéndose á renunciar al embargo preventivo y sucesivas diligencias preparatorias de ejecución. Y,

ra que conste firmen el presente por duplicado en Mataro á veinte y uno de Septiembre de mil ochocientos noventa y ocho. = El titulado = de madera = no se lea

Jaime Aset

Por Juan Coll y Jaber que no sabe escribir a su ruego y presencia y como testigos

~~Manuel Latorre~~

Ricardo Colomer